

СТРАДАЛИ УЛОГОРИМА ЕВРОПЕ

Немачке окупационе јединице, поред масовног убијања људи у лоГорима и затворима Србије, велики број заробљених бораца и невиних Грађана одводиле су у своје лоГоре широм Европе.

У Шим лоГорима нашао се велики број заШоченика са чачанскоГ подручја: на тим стРатиштима своје животе су оставила 262 заточеника:

- Норвешкој	115,
- у Маутхаузену	82,
- у лоГорима Немачке	33,
- у лоГорима Грчке	32.

Верујемо да је и овај број знашно већи. Јер, за судбину многих страдалника још увек се не зна.

МАУТХАУЗЕН

У долини Дунава, 25 километара од Линца, градић је Маутхаузен, где су у току светских ратова и страдали грађани многих европских држава. У овим и у другим логорима Аустроугарске у Првом светском рату нашли су се многи грађани из Србије и Црне Горе. Према доступним подацима, из ове две земље било је око 150.000 заточеника, а само у Маутхаузену више од 30.000. Били су то грађани оба пола, међу којима и деца од осам до 15 година старости. Смртност је била велика. У појединим периодима у логорима дневно је умирало од 150 до 200 заточених. На те смртнике, само на гробљу у Маутхаузену подсећа пет споменика - сахрањено је око 8.000 жртава. Оваквих обележја има широм некадашње Аустроугарске.⁶¹

Логораши у Маутхаузену

Када је Аустрија 1938. године анектирана од Немачке, логор Маутхаузен је брзо прошириван под контролом СС трупа Немачке, чији су припадници већ били затровани нацизмом. Они су саградили на свету највећу фабрику за убијање људи. Припадници тих јединица, осим народа коме су припадали, друге народе нису признавали, нити уважавали као људска бића. Маутхаузен је убрзо постао највеће стратиште за људе. Овај логор је имао око 60 подлогора широм Немачке. Ти подлогори били су у местима где је постојала јака индустрија, нарочито војна, али и цивилна, којима је била потребна радна снага. Логораши су у њима коришћени за рад, нарочито на тешким физичким пословима и пословима који су били опасни по живот људи. Свугде се радило под строгим контролом припадника СС јединица, који су их строго кажњавали за сваки пропуст или незалагање на послу.⁶²

По доласку заточеници су добијали логорашке бројеве, а на логорашким оделима ознаку земље којој је заробљеник припадао стављањем првог почетног слова те државе. Поред тих, стављана је и ознака којој групи заточеник припада. То је означавано посебним бојама. Комунисти и њихове присталице су имали црвену боју, тако су их препознавали и према њима се односили; према црвеним у свим ситуацијама били су немилосрдни.

Заточеници логора Маутхаузен, као и у другим нацистичким логорима, били су изложени свакодневним мучењима. Тешко је навести све облике мучења, физичких или психичких, уз исцрпљивање гладовањем. Људи су полумртви одлазили на страстишта. Гладни, голи и боси терани су на најтеже физичке радове. Масовно су убијани у кругу логора: вешани су, убијани хладном или топлим водом, гушени у гасним коморама (пред крематоријима чекало је стотине лешева да би њихова тела постала прах и пепео, са којима су ђубрили баште и вртове). Подаци казују да је последњих година рата у крематоријумима сваког дана спаљивано од 150 до 200 људских тела.

Често су на заточеницима, нарочито онима који су показивали добру физичку кондицију, лекари логора изводили разне експерименте, или лековима који су били смртоносни за човеков организам, или су здравим људима операцијом вађени поједини витални делови тела. Мало је заточеника над којима су вршени овакви експерименти, а да су остали живи. Многи од преживелих постали су инвалиди.

После више истраживања појединаца и научних установа, није се могло доћи до тачних података о томе колико је заточеника прошло кроз логор Маутхаузен, нити кроз друге логоре у Немачкој. Ово из разлога што је документација уништена, а и због тога што многе групе заточеника нису ни увођене у евиденцију, већ су одмах одвођене у гасне коморе или су на други начин убијене. Неки истраживачи дошли су до података да је у логору у Маутхаузену уморено на разне начине 122.767 људи; међу њима 8.203 Југословена.⁶³

У погледу броја заточеника из Југославије постоје и други подаци, који се у многоме разликују од претходних. Неки су истраживачи дошли до података да је у Маутхаузену било 8.720 заточеника, други - 8.100. Такође, по једном истраживању на дан 5. маја 1945, када је Маутхаузен ослобођен, затечено је у животу 1.445, а у свим подлогорима 2.791 заточеник. Неки оперишу са бројком од 2.458 усмрћених.⁶⁴

Сви заточеници су пописивани као Југословени, мада се зна да је међу њима било највише Срба и Словенаца. Отуда није познат ни тачан број заточеника са чачанског подручја. Да би дошли до броја усмрћених на овом стратишту, приликом писања ове публикације послужили смо се књигама „Чачански крај у НОБ-у - пали борци и жртве" и „Затамљена прошлост" (трећа књига) Горана Давидовића и Милоша Тимотијевића.

Из тих публикација дошло се до података да су у логору Маутхаузен усмрћена 82 заточеника из чачанског краја; 49 су били припадници НОП-а, а 33 ЈВуО.

ДРАГАЧЕВЦИ

ВУЈИЧИЋ Милојка ЈАНКО, земљорадник, рођен 1921. у Белом Камену; ухватили га Бугари у Грабу и отерали у Бањички логор; интерниран у Маутхаузен, где је страдао крајем 1943.

БОЈОВИЋ Радисава БОЈО, земљорадник, рођен 1887. у Брезовицама; ухватили га Немци и отерали у логор на Бањицу, па у Маутхаузен, где је страдао у априлу 1945.

БОЈОВИЋ. Радосава МИЛАН, земљорадник, рођен 1872. у Брезовицама; ухватили га Немци и одвели у логор у Маутхаузен, где је страдао 28. августа 1944.

ПЕТРОВИЋ Радосава ГВОЗДЕН, земљорадник, рођен 1903. у Горачићима; ухватио га Немци и отерали у Бањички логор, на у Маутхаузен, где је стрељан 15. новембра 1944.

ЈОВИЧИЋ Јанка МИЈАИЈ10, земљорадник, рођен 1922. у Грабу; ухватили га Бугари и отерали у логор на Бањицу; интерниран у Маутхаузен, где је убијен 1944.

ЈОВИЧИЋ Јанка МИЈУТИН, земљорадник, рођен 1924. у Грабу; ухватили га Бугари и отерали у логор на Бањицу; интерниран у Маутхаузен, где је убијен 1944.

ЂУРОВИЋ Тихомира ДРАГОМИР, земљорадник, рођен 1920. у Гучи; ухватили га Бугари и отерали у Бањички логор; интерниран у Маутхаузен, где је страдао 15. новембра 1943.

ЂУРОВИЋ Љубомира РАДОСЛАВ, рођен 1922. у Гучи; ухватили га Бугари и отерали у логор на Бањици, па у Маутхаузен, где је страдао 8. маја 1944.

БОЖАНИЋ Војислава МИЛАН, земљорадник, рођен 1922. у Гучи; ухватили га Бугари и отерали у логор на Бањицу; интерниран у Маутхаузен, где је страдао 2. маја 1944.

МАНДИЋ Радоја СТАНИМИР, земљорадник, рођен 1923. у Лучанима; ухватили га Немци у Лучанима и отерали у логор Маутхаузен, где је страдао у марту 1942.

ЧАКАРЕВИЋ Радомира БУДИМИР, учитељ, рођен 1909. у Штиткову, живео у Негришорима; ухватили га Немци и отерали у логор Маутхаузен, где је страдао 2. фебруара 1945.

ВАСИЉЕВИЋ Јована МАРКО, земљорадник, рођен 1911. у Турици; отерали га Немци у логор на Бањицу, па у Маутхаузен, где је страдао 1944.

ЈАЗАРЕВИЋ Милана СВЕТОЗАР, земљорадник, рођен 1910. у Турици; ухватили га Бугари и отерали у Бањички логор, интерниран у Маутхаузен, где је страдао 1944.

ПАЈОВИЋ Велимира РАДИЧ, земљорадник, рођен 1909. у Турици; ухватили га Бугари и отерали у Бањички логор, па у Маутхаузен, где је страдао 1944.

СИМЕУНОВИЋ Вучка МИЛИЋ, земљорадник, рођен 1920. у Турици; ухватили га Бугари и отерали у Бањички логор; интерниран у Аустрију, где је стрељан 1. октобра 1943.

ПАНТЕЛИЋ МИЛОМИР, рођен 1920. у Лучанима; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

ЉУБИЋАНИ

БОГИЋЕВИЋ Драгомира МИХАИЛТО, писар, рођен 1907. у Љубићу; срадник НОП-а; ухватили га четници и предали Немцима, који су га отерали у Бањички логор; интерниран у Маутхаузен, где је страдао 14. децембра 1943.

АНЂЕЛИЋ Видоја МАРКО, земљорадник, рођен 1908. у Остри; ухватили га Бугари и предали Немцима, који су га отерали у Бањички логор; интерниран у Маутхаузен, где је страдао 21. јануара 1944.

АНЂЕЛИЋ Косте РАДОШ, земљорадник, рођен 1912. у Остри; ухватили га Бугари и предали Немцима, који су га отерали у Бањички логор; интерниран у Маутхаузен, где је страдао 3. децембра 1944.

АНЂЕЛИЋ Софронија ТИХОМИР, земљорадник, рођен 1927. у Остри; ухватили га Бугари и предали Немцима, који су га отерали у Бањички логор; интерниран у Маутхаузен, где је страдао 3. октобра 1943.

КУЗМАНОВИЋ Радомира ВУКАДИН, земљорадник, рођен 1919. у Остри; ухватили га Бугари и предали Немцима, који су га отерали у Бањички логор; интерниран у Маутхаузен, где је страдао.

БЕЛИЋ Радована ЗДРАВКО, рођен 1922. у Остри; припадник ЈВуО; стрељан у Маутхаузену 1943.

ВУКСАНОВИЋ Милована ВОЈИМИР, рођен у Остри 1919; припадник ЈВуО; стрељан у Маутхаузену 1943.

ЖИЖОВИЋ ЉУБОМИР, рођен у Бечњу; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

ПЕРОВИЋ Здравка МИЛЕНКО, рођен 1907. у Остри; припадник ЈВуО; стрељан у Маутхаузену 1943.

РАЦИЋ Миливоја ДУШАН, рођен 1908. у Остри; припадник ЈВуО, страдао у Маутхаузену 1943.

МРШОВИЋ Божидара МИЛИВОЈЕ, из Љубића; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 20. новембра 1943.

РАДУЛОВИЋ Будимира МИЛЕНКО, рођен у Љубићу, припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

ТОДОСИЈЕВИЋ В. РАДОВАН, рођен 1914. у Брђанима; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

ТАКОВЦИ

ЈАКОВЉЕВИЋ Војслава МИОДРАГ, земљорадник-песиик, рођен 1906. у Белом Пољу; члан КПЈ од 1938; један од организатора устанка; борац Таковског батаљона; заробили га Немци и отерали на Бањички логор, па у Маутхаузен, где је стрељан 1943.

СТЕФАНОВИЋ Илије МИЛОЈЕ, земљорадник, рођен 1913. у Сврачаковцима; борац Таковског батаљона; ухватили га четници и предали Немцима, који су га отерали у Бањички логор; интерниран у Маутхаузен, где је страдао 1943.

ТОДОРОВИЋ Ковине МИЛОЈКО, земљорадник, рођен 1897. у Доњој Треччи, живео у Луњевици; борац Таковског батаљона; ухватили га четници и предали Немцима, који су га отерали у Бањички логор; интерниран у Маутхаузен, где је страдао 1943.

ТОДОРОВИЋ Милојка МИЛОМИР, земљорадник, рођен 1919. у Луњевици; борац Таковског батаљона; ухватили га четници и предали Немцима, који су га отерали у Бањички логор; интерниран у Маутхаузен, где је страдао 1943.

УРОШЕВИЋ Будимира СЛАВКО, земљорадник, рођен 1922. у Горњој Црнући, живео у Сврачковцима; борац Таковског батаљона; ухватили га четници и предали Немцима, који су га отерали у Бањички логор; интерниран у Маутхаузен, где је страдао 1943.

ЈОВАНОВИЋ П. ВИДИМИР, рођен 1894. у Брђанима; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

ЈОВАНОВИЋ М. МОМИР, рођен 1925. у Брђанима; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

ЈОВАНОВИЋ М. РАДОЈИЦА, рођен 1903. у Брђанима; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

РАКИЋ ДУШАН, рођен у Брђанима; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

ТОДОСИЈЕВИЋ В. РАДОВАН, рођен 1914. у Брђанима; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

ВИЋЕНТИЈЕВИЋ В. РАНКО, рођен 1905. у Брђанима; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

ДАМЉАНОВИЋ Александра ПЕТАР, рођен 1899. у Кошту-нићима; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1944.

РАДИШИЋ Миладина ОБРАД, рођен 1914. у Такову; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 12. јуна 1944.

ТРНАВЦИ

ЛИШАНЧИЋ Будимира ВОЈИН, земљорадник, рођен 1925. у Атеници; сарадник НОП-а; био два пута у Бањичком логору; 26. септембра 1944. године интерниран у Маутхаузен, где је угушен у гасној комори, почетком маја 1945.

ПЕТРОНИЈЕВИЋ Милоша ДУШАН, машинбравар, рођен 1922. у Атеници; члан СКОЈ-а; радио у позадини за НОП; ухватила га полиција; отеран у Бањички логор, а одатле у Маутхаузен, где је и страдао.

БОРОВИЋ Милоја МИЛУТИН, кројач, рођен 1919. у Бањици; члан КПЈ; борац Трнавског батаљона; ухватили га четници и предали Немцима, који су га отерали у Бањички логор, па у Маутхаузен, где је страдао 18. децембра 1943.

МИЛОВАНОВИЋ Драгића СРЕЋКО, кројач, рођен 1921. у Бањици; члан КПЈ; борац Трнавског батаљона; ухватили га четници и предали Немцима, који су га отерали у Бањички логор, па у Маутхаузен, где је страдао 22. јануара 1945.

ВАСИЉЕВИЋ Драгомира РАТКО, металостругар, рођен 1914. у Кулиновцима; члан КПЈ; учествовао у устанку 1941; помоћник управника Војнотехничког завода у ослобођеном Чачку 1941; ухватили га Немци и отерали у логор на Сајмиште; принудно радио у руднику Трепча; угушен у гасној комори у Маутхаузену 12. априла 1945.

Ратко Васиљевић, металски радник, рођен у службеничкој породици са пољопривредним имањем у Кулиновцима. Неожжењен. Занат изучио у Војнотехничком заводу у Крагујевцу. Члан КПЈ од 1940. године. На рад у Војнотехнички завод у Чачку дошао је пред рат и као члан КПЈ укључио се у раднички покрет. Активан у припремама устанка 1941. Године. Један од најактивнијих политичких радника у Граду и селу. У октобру 1941. Године постављен за помоћника управника радионице за израду оружја у Војнотехничком заводу у Чачку. По повлачењу партизанских снага остао у свом крају. Ухапшен од Немаца и домаћих издајника и после суђења у Чачку упућен у логор у Смедеревској Паланци 15. децембра 1941. Улогору био до 6. марта 1942. Поново ухапшен и спроведен у логор на Сајмишту у Београду. Протеран у рудник Трепча у Косовској Митровици. Ту се повезао са партизанском организацијом и организовао пребацивање логораша и осталих другова у Копаонички партизански одред. Откривен када је и сам требало да се пребаци у одред. Интерниран у Маутхаузен, где је спаљен 12. априла 1945.⁶⁴⁰

ЈАЊИЋ Добривоја ВЕЛИМИР-ОЏА, рођен 1903. у Кулиновцима; члан НОО; борац Трнавског батаљона; ухватила га полиција и отерала у Бањички логор; па у Маутхаузен, где је страдао у мају 1945.

ЛЕВАЈАЦ Драгољуба МИО-ДРАГ, службеник, рођен 1908. у Кулиновцима; борац Трнавског батаљона; ухватили га Немци и отерали у Бањички логор, па у Маутхаузен, где је страдао 30. марта 1943.

КОЈОВИЋ Милије РАДОЈИЦА, опанчар, рођен 1917. у Лозници; борац Трнавског батаљона; отеран у Бањички логор, а одавде у Маутхаузен, где је убијен 10. децембра 1944.

МЕЛАЈАЦ Новице ВЕЛИМИР, земљорадник, рођен 1900. у Слатини; сарадник НОП-а; ухватили га четници и предали Немцима; отеран у Бањички логор, затим у Аустрију, где је страдао 25. фебруара 1944.

ПАВЛОВИЋ Срећка БОРИВОЈЕ, земљорадник, рођен 1925. у Трнави; члан СКОЈ-а; радио у позадини за НОП; ухвати-

ла га полиција и отерала у Бањички логор, па у Маутхаузен, где је страдао почетком 1945.

ПАВЛОВИЋ Александра СРЕТЕН, ковач, рођен 1922. у Трнави; члан СКОЈ-а; борац Трнавског батаљона; ухватила га полиција и отерала у Бањички логор, па у Маутхаузен, где је страдао марта 1945.

СТОЈИЋ Андрије РАДЕНКО, земљорадник, рођен 1902. у Трнави; члан КПЈ, одборник НОО; борац Трнавског батаљона; интерниран у Бањички логор, па у Маутхаузен, где је страдао у марту 1945.

КОЛАКОВИЋ СТАНИМИР, рођен 1905. у Међувршју; припадник четника Косте Пећанца; страдао у Маутхаузену 30. октобра 1942.

БРАШЊЕВИЋ МИЛОРАД, рођен 1898. у Слатини; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

КОВАЧЕВИЋ МИЛОРАД, из Кулиноваца; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

ЛАЗАРЕВИЋ ЈЕВРЕМ из Слатине; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

ЛУКОВИЋ Тома СЛОБОДАН из Кулиноваца; припадник ЈВуО, страдао у Маутхаузену 1943.

МИЛЕНКОВИЋ ЖИВКО из Кулиноваца; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

МИЛУТИНОВИЋ МИЛУТИН из Слатине; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

ПЕТРОВИЋ АНТОНИЈЕ из Слатине; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

ПОЊАВИЋ ЈОСИП из Слатине; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

РАДОВИЋ ЈОВАН, из Слатине; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

СТРАЊАНАЦ МИОДРАГ из Слатине; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

ЋИРКОВИЋ М. ВЕЛИБОР из Атенице; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

ГОСТИЉАЦ РАДЕНКО из Липнице; припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1944.

ДЕЛИЋ РАДЕНКО из Липнице, припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1944

ЧАЧАНИ

ВУЈОВИЋ Рајка ДРАГИША, обућар, рођен 1910. у Васиљевићима код Ивањице, живео у Чачку; радник у нартизанској обућарској радионици; борац-милиционар у Градској партизанској милицији; ухапшен и отеран у Бањички логор, па у Маутхаузен, где је страдао 1944.

ИВКОВИЋ Љубомира МИОДРАГ - МИЛЕ ЦУСТ, студент технике, рођен 1917. у Чачку; као истакнути члан КПЈ послат 1941. од Покрајинског комитета КПЈ за Србију као инструктор да помогне организацију устанка у шабачком крају; ухватили га четници у Љубићу и предали Немцима, који су га отерали у Бањички логор, па у Маутхаузен, где је страдао 15. јуна 1944.

ИВКОВИЋ Јована МИОДРАГ-МИЛЕ ХАВАЈАЦ, рођен 1919. у Чачку; борац Чачанског НОП одреда; отеран у Маутхаузен и ту страдао 1944.

ЈЕВТОВИЋ Николе ДАРИЈЕ, зидар, рођен 1902. у Миланци код Ивањице, живео у Чачку; борац Чачанског НОП одреда; ухватили га четници и предали Немцима, који су га отерали у Бањички логор, па у Маутхаузен, где је страдао 21. јануара 1945.

ЈОВАНОВИЋ Милана МИЛЕНКО-ПОПАЈА, ученик пољопривредне школе, рођен 1922. у Чачку; борац Градске партизанске милиције; ухватили га недићевци и предали Немцима, који су га отерали у Маутхаузен 1942; страдао несрећним случајем при повратку кући у Љубљани 15. маја 1945.

ЈОВАШЕВИЋ Живојина СРЕТЕН, општински чиновник, рођен 1893. у Марковици; живео у Чачку; носилац Албанске споменице; ухватили га Немци и отерали у Бањички логор, па у Маутхаузен, Вухенвлад и Дахау, где је страдао у мају 1944.

КИКОВИЋ Жарка МИЛОМИР-ЛАЛЕ, бравар, рођен 1924. у Чачку; члан СКОЈ-а; борац Чачанског НОП одреда; ухватили га Немци и отерали у Бањички логор, па у Маутхаузен, где је страдао 26. септембра 1944.

РИСТОВИЋ Божидара ЖИВОРАД, обућар, рођен 1907. у Чачку; симпатизер НОП-а; ухватила га полиција у

Београду; одведен у Бањички логор, па у Маутхаузен, где је страдао 1945.

ТОДОСИЈЕВИЋ Андрије МИЈОШ, металостругар, рођен 1905. у Међувршју, живео у Чачку; борац Чачанског НОП одреда; ухваћен и отеран у Бањички логор, па у Маутхаузен, где је страдао 17. априла 1945.

ТУЦАКОВИЋ. Милорада МИЛИВОЈЕ, дипломирани правник, рођен 1899. у Чачку; члан КПЈ; сарадник НОП-а; ухватили га Немци и отерали у Бањички логор, па у Маутхаузен, где је страдао 1944.

УЗУНОВИЋ Веселина МИЛИВОЈЕ, рачуновођа, рођен 1890. у Чачку; сарадник НОП-а; ухваћен и отеран у Бањички логор, па у Маутхаузен, где је стрељан 18. фебруара 1943.

ШУЊЕВАРИЋ Вукадина РАДОШ - РАКО, чиновник, рођен 1907. у Чачку; борац Љубићког батаљона и Друге пролетерске бригаде; заробили га Немци у Пријепољу и отерали у Маутхаузен, где је страдао 24. фебруара 1945.

ДАШИЋ ВУЈИЦА из Чачка, припадник ЈВуО; страдао у Маутхаузену 1943.

ХИМНА ЈУГОСЛОВЕНСКИХ ЛОГОРАША

Да би код заточеника угушили безнађе и апатију, Гледајући свакодневно смрШ очима, било је и храбрих који су кроз пестму храбрили заточенике. УШом лоГору смрШи насШала је и песма „Маутхаузен“, коју је певао лоГораш Љубиша Стојановић. Њу су понекад лоГорашии певали тихим Гласовима. Песма је Гласила:

*„Вију ветри, вију вали,
Дунавом се крећу.
У изГнанству, у лоГору
друГови се крећу.*

*Од батина и од Глади,
пушком решетани,
друГова је пало много,
Грбови незнани.*

*Иза жица електричних,
испред митраљеза,
немо ступа друГ до друГа
измучена тела.*

*Тешки задах дима Гуши,
ужас душу мори,
даноноћно без прекида
крематоријум Гори.*

Фашистичка хорда бедна
убија и влада,
под ударом пролетерским
ломи се и пада.

Маушхаузен - кобно име
за часноГ човека!

Другова је иало много
из целоГа света.

Вију ветри, вију вали,
Дунавом се крећу,
са истока звезда блиста
доноси нам срећу".⁶⁵

УЖАС

Јутарње „ауфштен" запарало је бараком. Ноге и руке ту и тамо неконтролисано се покрећу покушавајући да устану, јер то се мора. Мишићи су отказали послушност. Тела су добила неке чудне облике. Прилике које се мичу као да тек личе на људе.

Троспратни кревет, задах умрлих лешева, помешан са љутим укусом хлора, којим су посути лешеве, ту крај УС-а у уГлу бараке, враћају у стварност.

Свакодневни ужас се понавља. Уместо људи, броје се људске кости, још мало повезане нитима који су били мишићи. Чује се туп удар. Неко је покушао да сиђе са првоГ, друГоГ, трећеГ спрата, а пад је био далеко. Помогао му је можда онај који је раније, ноћас покушао, па ту остао још топао и зГрчен. Заштитио је оногп који има шансу да преживи.

Војин Лишанчић, ђак, пребира у малој дечјој Глави сећање на Атеницу, Трнаву, Лишанчића забран, бункере и страхоте које је доживео.

Отац сељак, надничар, радник, вечито насмејан, као да нема или не признаје теškoће, а живот му је скуп жеља, јер у његовој кући било је много уста, а мало земље. Као да је знао да за његово време треба доста деце, јер његових је било у одреду, бункеру у затворима, на Бањици, у Маутхаузену. Заклан, сахрањен без попа, коме је крст и кама исто: Матија 16 Година, наполичар и члан СКОЈ-а, са 17радник „на државном послу", са 18 у Одреду, курир у штабу и члан КПЈ, јер то не може свак. Са 19 већ у затвору, затим илеГалац, борац новоформираноГ Одред, у Остри рањен, у бункеру ухваћен, са непуних 20 на Бањици стрељан. Сестре, борци, чланице КПЈ и СКОЈ-а, на Бањици. Само нејач у кући. „Маја" Даринка у две куће: у затворској и својој. Никада није знала у ово време колико деце има, јер имала је и својих и „на конаку", у затвору и у бункеру.

Пред крематоријумом

Детиње лице у Грчу напреже се да под теретом жеља преживи немогуће, да одоли најезди лешева и смрти, да доживи сутра, јер што сутра пре дође - биће их више за десетине, стотину. И нехотично изустуи: „Пожури сутра“.

Журе и Химлер и јара крематоријума. Журе и Гасне коморе. И Војин завршава прелиставање сећања онда када је веровао да је преживео: као низ у броју уморених у Маутхаузену, који нико никада не? је утврдити.

(Овај текст написао је заточеник Маутхаузена Драгољуб - Драган С. Суботић, из чачанске Трнаве посвећујући га свом саборцу заточенику Војину Лишанчићу, чији је живот окончан у крематоријуму у Маутхаузену).⁶⁶

НАШИ СУ ОСТАЛИ У МАУТХАУЗЕНУ

Страшан је био Маутхаузен, логор смрти. Распоређени по блоковима, ту су трунули људи, чекали час када ће бити уништени. Било их је преко двадесет хиљада. У часу кад су гестаповци увелико убијали Гасом и спаљивали у крематоријуму, пуштали псе на нас, савезничке трупе су заузеле Маутхаузен и прекинуле зверства.

Спаљивање у крематоријуму

Сви они костури које сам видео у школским уџбеницима кад смо студирали структуру човека, нису нимало страшни ни језиви у поређењу са живим костурима који лутају по логору Маутхаузена у Аустрији. Рекао би човек да у тим полумртвим створовима тиња још само мало душе и ништа више. Звоне им кости кад се крећу, а очи су им упале, сјајне, једва схватиши да су живи људи.

Потрпали су нас Немци без милости. Прилике су биле такве да ниси могло ни живети, ни умрети. За цело време систематско изГладњивање, које човека доводи до Границе лудила и помисли да као људождер поједе своГ суседа на спавању. А спавало је по шесторо у једном кревету. То је нешто што човек не може да појми, али што је истина. ЗГрчени, набацани једни преко другИх, полумртви од Глади, изједени од милиона вашки, постали смо као неки људски отпаци. Једно је било само извесно: доћи ће час кад ће и нас позвати. Повешће нас у „купатило“, а тамо чека комора са отровним Гасом и крематоријум за спаљивање лешева. Нашим пепелом биће нађубрене немачке њиве да боље роде...

Сваки нациста сматрао нас је за политичке кривце, за кривце према њему, за своје личне непријатеље. Отуда су са нама поступали само као са бројкама које треба ликвидирати. Да не бисмо седели беспослени до извршења смртне казне, терали су нас у великим колонама на најтеже радове. Најстрашније место био је Гузен. Кад споменеш то име, накостреши ти се коса. Знали смо да се 90% наших другова који оду тамо неће вратити. Две ствари смо увек страсно прежељкивали: да нас не пошаљу у Гузен и да добијемо хлеба...

У Гузену су људи падали као муве. На једном каменолому носило се камење по 90 килограма тешко уз 189 степеника. Ко падне, сурва се у провалију, ко поклецне, пробуразиће Га бесни стражар пијуком... Многи наши остали су тамо...

Чујемо тутњаву, слобода долази...

Последњих дана намирисали смо слободу: Маутхаузен се узнемирио. Ако преживимо ове критичне дане, радоваћемо се опет сунцу и слободи.

Али, ни нацисти нису спавали. Примили су од Химлера наређење да форсирано уништавају људе, да не преостане ниједан, који би могао да прича. Да се униште сви језици који би открили страхоте, све оно што се не може назвати ни ужасом ни страхотом, јер су те речи сувише слабе и благе. И, ето, тих 15 дана пред ослобођење лоГора џелати двоструким капацитетом воде људе, Гасирају их и спаљују. Одведу те у једно дивно, поплочано купатило, скинеш се и чекаш топлу воду из туша, жељан чистоће после толико месеци крајње прљавштине, беде и вашки. Уместо воде, из скривене цеву у зиду шикне Гас и за неколико минута све је Готово.

Сатрли би нас све за најкраће време, али нису могли јер је комора за спаљивање мдгла да прими свеГа 150 лешева дневно. Била је у изГрадњи једна оГромна, нова пећ, али, срећом, она није завршена...

Тих дана чули смо близу топове. Фронт се приближио. Што је Грмљавина ближе, Немци нас све брже уништавају. Тек три дана пред ослобођење Главни злочинци су побегли, а чување логора преузела је полиција из Беча.

ЛоГор су ослободили Американци. Били смо срећни, најзад нећемо бити Гасирани и спаљени, видећемо своје драге, кућу, домовину.

Али после првог пијанства од среГге, почели смо да се Шре
зимо. Сада је желео свако: напусШиШи иШо пре ово Грозно Гне-
здо Где све мирише на смрШ и лудило, Где Гмижу милиони ваша-
ка, Где људи немају довољно ваздуха у рупама за спавање и Где
свакоГ ШренуШка можемо да умремо од Глади.

Савезници су у неколико ауШомобила донели нешШо хра-
не, али све је Шо било мало за нас, безброј преГладнелих. ЗаШра-
жили су од нас да осШанемо на својим месШима док се не реши
како ћемо и кад биШи пребачени. Нисмо осеШили да се решава
журно, довољно брзо. Толико пуШа нас је доШакла ледена смрШ
да нас је Шребало одмах, као децу за руке извесШи из ШОГ пакла,
лоГора за унишШавање људи...

УмесШо немачке сШраже, сШражарили су савезници, да се
не бисмо расШурили по околини. Хладни и одмерени они су врши-
ли своју дужносШ.

Прошло је још неШ дана. Још не стижу никакве весШи кад
?Емо биШи пушШени кућама...

ЈедноГ дана, рано изјуШра, на супроШном крају лоГора не-
што се проломило, згмнуло, затутњало... Помислили смо да се
руше блокови и да 20.000 робова урла под стихијом уништења...
Људи су нешто викали, радосно или љутито, није се могло зна-
ти, јер су наше болничке бараке биле на друГом крају. Никада
нисам чуо Шакву Грмљавину људских Гласова...

Ускоро се сазнало: у лоГор је дошао један руски пуковник,
изасланик Црвене армије. Дошао је да нас обиђе и преда поруку
Русима, који су са нама патили у лоГору. Дочек је превазишао
све што се могло замислити. Људи су клицали, трчали, Гурали
се да прстима дотакну хаљине совјетских официра, опет су
клицали и грлили се међусобно... Та циновска поворка кренула је
кроз лоГор и цепала небеса од спонтаних поздрава, тако да је
Рус, један обресит ратник, и сам био Готово збуњен, дирнут
Шим величанственим призором.

Совјетски официр дошао је и код нас у болницу, Где је сва-
КОГ дана било по 7.000 болесника, по неколико у једној постељи.
Ту су болесници на издисају дизали на лактове своје исцеђено,
суво тело и можда последњим дахом викали да живи СовјеШска
Русија, јер се од ње надају истинској помоћи и брзом спасу.

Чуо сам када је руски пуковник рекао једној Групи својих
болесних сународника: „Не брините, узе?Емо вас к нама... Ми
смо свега 25 километара одавде"...

То је било пресудно. Нисам имао више снаге да останем у жицама. Решио сам да побегнем, па макар морао још Шри месеца чекаШи у некој чистШој кући, само не Шу у лоГору, само не Шу...

Нас неШнаесторица кренули смо у неизвесностШ. Нисмо имали плана. Само смо знали да се на 25 киломеШара налазе со-вјетски војници. То сазнање као да је носило у себи решење сва-КОГ проблема...

Ишли смо до предвече. Онда смо наишли на руску борбену линију. „Стој” - као из земље изникао је пред нама руски сШра-жар. „Куда идеШе?” - „Кући, у ЈуГославију...”. - „Код ТиШа?” - „Да, код нашеГ ТиШа”. - „Е, онда брате, Гурај даље...”. И Шако смо пролазили свуда, кроз све предсШраже. У шШабу је била до-вољна Гаранција за нашу исправностШ то што се враћамо у Ти-тову ЈуГославију.

Добили смо хлеба, братске савете, сваку подршку, чак и једна коморцијска кола са одличном запреГом. Улаком касу сти-Гли смо тако до Беча. Уз пут смо видели да братско дружење со-вјетских војника није случајно: други војници заменили су нам запреГу и дали свеже, одморне коње...

Из порушеног Беча кренули смо даље возом. Нашој срећи није било граница кад смо код Суботице ступили на наше тле. Ту смо одмах видели како је добро орГанизовано све код нас, све уредно и чисто. Смештени смо у чисте просторије, добили пуно хране, одвели су нас у купатила на прање. Онда су нам одмах омоГућили да путујемо даље, својим кућама, домовима којих смо се толико ужесели у Матхаузену, лоГору смрти и уништења...⁶⁷

Синиша КАТАНИЋ